

**MUHAMMAD BOLTAYEV - MARKAZIY OSIYO MUTASAVVUFLARI MEROSINI
O'RGANGAN OLIM**

Talaba: **Shamsiddinov Qudrat**

408-24 MTX

Ilmiy rahbar: **M.U.Asrorova**

BDTU, O'zbek va xorijiy tillar kafedrası katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15762527>

Annotatsiya. ushbu maqolada Markaziy Osiyo mutasavviflarining islom falsafasi rivojlanishida tutgan o'rni va ushbu mavzuni o'rgangib, jamiyatimiz ma'naviyatino oshirishga hissa qo'shgan olim M.Boltayev haqida qarashlar bayon etilgan.Shuningdek, faylasuf - olim M.Boltayevning Markaziy Osiyo so'fiylarining tasavvuf haqidagi qarashlari o'rin egallagan.

Tayanch so'zlar: Islom falsafasi, mutasavvuf, Sharq allomalarining ilmiy merosi, tasavvuf ta'limoti, islom ma'rifati, so'fiylik falsafasi.

Islom falsafasi rivojida Markaziy Osiyo so'fiylarining o'rni katta va serqirra bo'lgan. Ularning hissasi faqat ruhiy amaliyot bilan cheklanib qolmadi. Ular islom dinini nazariy tushunishga, metafizika, axloqshunoslik, antropologiya va hatto gnoseologiyaning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdilar. O'rta Osiyo so'fiylari aqliy islom falsafasi (falsafa) va so'fiy tasavvufini (tasavvuf) uyg'unlashtirishda muhim rol o'ynagan. Ular Avitsenna (Ibn Sino) kabi faylasuflarning g'oyalarini ichki ruhiy tajriba nuqtai nazaridan qayta talqin qildilar. Eng yorqin misollardan biri falsafa tarixida kalom, falsafa va tasavvufni birlashtirgan asarlar yozgan mutasavvulardan Zardusht, Shayx Kalobodiy, Am'aq Buxoriy, Faxriddin Roziy, Abdulxoliq G'ijduvoni, Nosiriddin Tusiy, Muhammad G'azzoliy, Fariduddin Attor, Shayx Sanoiy, Ubayd Zokoni, Amir Kulol, Bahouddin Naqshband, Abdurahmon Jomiy larning ilmiy va falsafiy qarashlari alohida e'tiborga loyiq. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ma'naviy, madaniy sohadagi islohotlar o'zbek ilm-fani namoyandalarining ilmiy merosini o'rganish hamda uni jamoatchilikka yetkazishda keng imkoniyatlarni yaratmoqda. Sifatli ta'lim, yuksak axloqiy tarbiya va kuchli bilimga asoslangan har tomonlama yetuk yoshlarni shakllantirishda ulug' ustozlarning ibratli hayoti, faoliyati, ilmiy merosidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Prezidentimizning Sharq allomalarining merosini o'rganishga bag'ishlangan ma'ruzalarida ham yurtimizdan yetishib chiqqan allomalarning hayoti va faoliyatini keng targ'ib etish bugungi ilmiy jamoatchilik zimmasidagi asosiy vazifalardan biri ekanligiga e'tibor berildi. O'zbek falsafasida o'ziga xos o'ringa ega bo'lgan Muhammad Boltayevning falsafiy merosini o'rganish, uning G'arb va Sharq falsafasi, tasavvuf falsafasining o'ziga xos tomonlari, muhim masalalarini hal etishdagi ahamiyatini ko'rsatib berish jamiyat fuqarolari va yoshlarning dunyoqarashini boyitishda manba sifatida xizmat qiladi. Muhammad Boltayevning hayoti, faoliyati va ilmiy merosi o'zbek ilm-fani, falsafasida o'ziga xos o'rin tutgan. Uning ibratli hayot yo'li, ilmga ayniqsa, Sharq va G'arb falsafasini o'rganishga bo'lgan qiziqishi, izlanishlari umume'tirof etilgan. Jumladan, uning Sharq falsafasining tarkibiy qismi hisoblangan tasavvuf falsafasi borasidagi tadqiqotlari diqqatga sazovor.Faylasuflar ijodidagi so'fiylik kabi an'anaviy qadriyatlarni zamonaviy sharoitlarni hisobga olgan holda qayta ko'rib chiqishga urinish ma'naviyat va axloqni tushunishga yangicha yondashuvlarni yaratish imkonini berdi.

M.N.Boltayevning tasavvuf ta'limoti insonning kamoloti, ruhiy-ma'naviy yuksalishi uchun qayg'urib kelgan gumanistik ta'limot ekanligi, tasavvuf g'oyalari bir butunlikni tashkil etadigan umuminsoniy madaniyatning tarkibiy qismi, insonparvar ta'limot ekanligi haqidagi fikrlari keltirilgan.. Barkamol avlod tarbiyasi ustivor yo'nalish bo'lgan hozirgi kunda insonni komillik darajasiga yetkazishga xizmat qiladigan ta'limotlarni o'rganish davr talabidir. Tasavvuf ta'limotidagi komil inson tarbiyasi bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov alohida ta'kidlaganidek, islom ma'rifati va madaniyati rivoji haqida gap borganda, biz – mana shu qutlug' zaminimizda tug'ilib voyaga yetgan muborak nomlarini butun islom dunyosi cheksiz ehtirom bilan tilga oladigan Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Xo'ja Bahovuddin Naqshband, Ahmad Yassaviy, Abduxoliq G'ijduvoni, Zamaxshariy kabi piri komillarimizni nazarda tutamiz. Ma'naviy hayotimizni mana shu ulug' nomlar bilan bog'laymiz. Biz bu mutafakkirlarimizning qutlug' merosidan butun xalqimiz, jumladan yoshlarimizning ham bahramand bo'lishiga, ularning mana shunday ma'naviy muhitda kamol topishiga, islom dinining insonparvarlik falsafasi, buyuk g'oyalari yosh avlod yuragidan ham joy olishiga sharoit yaratmoqdamiz. M.Boltayev asarlarida tasavvuf haqidagi qarashlar alohida e'tiborlidir. Tasavvuf insonni kamolotga yetkazadigan ta'limot bo'lib, unda islom ma'rifati mujassamdir. Islom ma'rifatiga ko'ra, inson halol yashashi, mustahkam e'tiqodga ega bo'lishi, birodarlarga bag'rikeng munosabatda bo'lishi, ilm cho'qqilariga intilishi orqali haqiqatga erishish asosli g'oyasi bo'lsa – bu ta'limot jamiyatimizning barcha sohalarida ko'zga tashlanadi va aynan, olim Muhammad Nazarovich Boltayev mustaqillik shabadasi ufurib turgan bir paytda tasavvuf ta'limotini o'rganishga ilk marotoba qo'l urganlar. “Abduxoliq G'ijduvoni – insondo'st hakim, rif'at shayx” risolasida tasavvufning mohiyatini ochib berishga erishganlar. Masalan, insonga ta'rif berganlarida ham olami-asg'ar (kichik olam) – olami-Akbar (katta olam) deya ta'rif beradilar. Bu degani jussasi kichik bo'lsada uning qalbi, ruhi, ma'naviy fikrlari katta olamdirdi. Insonning bilish quvvati cheksizdir. Ustoz va olim M.Boltayevning rahnamoliklarida tasavvuf ta'limoti ko'plab shogirdlari tomonidan tadqiq etilganligini kuzatdik.Ushbu tadqiqotlarda ular tasavvufning ma'naviy tomonlarini chuqurroq anglash bilan birga uning O'rta asr Sharq falsafiy tafakkuri rivojiga ta'sirini tahlil qilishga intilganlar. So'fiylik ta'limotini o'rganish ularga Xudoning tabiati, insonning olamdagi o'rni, borliq ma'nosi, haqiqatni izlash kabi asosiy falsafiy g'oya va tushunchalarni tasavvufiy tajriba orqali ochib berishga imkon berdi. M.Boltayev shogirdlarining maqsadi nafaqat so'fiylik falsafasini sharhlash, balki bu ta'limotlarni ma'naviy hayot, diniy tajriba va bilimlarni kengroq tushunishga tadbqiq etish bo'lgan. Ular tasavvufning axloq va ilohiyot kabi boshqa bilim sohalariga qanday ta'sir ko'rsatishi va uning g'oyalari boshqa maktablar, jumladan, islom falsafasi va umuman jahon falsafasi falsafiy tushunchalari bilan qanday bog'liqligini o'rganishdan iboratdir. Demak, barkamol avlod tarbiyasi ustivor yo'nalish bo'lgan hozirgi kunda insonni komillik darajasiga yetkazishga xizmat qiladigan ta'limotlarni o'rganish davr talabidir.

REFERENCES

1. Karimov I.Biz kelajakimizni o'z qo'limiz bilan quramiz.7-tom.T:O'zbekiston,1999 yil. – B.353.
2. Болтаев М. Дунёни англаган кўнгил // Саодат. -1993 -8 сон. -Б.6;

3. Хўжа Абдулхолик Гиждувоний -инсондўст ҳаким. рифъат шайх. -Бухоро: Бухоро,.1994.-Б.16.
4. Мухаббат Усманджоновна Асророва. Модульные технологии обучения в вузе. Актуальные задачи педагогики, 2016.
5. Мухаббат Усманджоновна Асророва. Вклад Абу Райхана Беруни в развитие науки. Проблемы педагогики, 2016
6. Асророва М.У. М.Н.БОЛТАЕВ ИЛМИЙ МЕРОСИДА ТАСАВВУФГА МУНОСАБАТ. TAMADDUN NURI JURNALI, 2025.
7. Asrorova Muhabbat Usmonjonovna. M.N.Boltayev's Thoughts on "Hegel's Absolute Idealism" Dedicated to Western Philosophy. Buletin Antropologi Indonesia, 2025. Page:1-5.
8. Асророва М.У. Муҳаммад Болтаев - маърифатпарвар ислохотчи. @TURKISTON TARAQQIYPARVARLARI MEROSI: TARIXIY TAJRIBA VA MILLIY O'ZLIK". Xalqaro ilmiy konferensiya. 2024. -Б.686-691
9. Асророва Мухаббат Усманджоновна. ЗНАЧЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА ВО ВЗГЛЯДАХ АБДУРАХМАНА ДЖАМИ ПО ИНТЕРПРЕТАЦИИ М.Н. БОЛТАЕВА. TAMADDUN NURI / THE LIGHT OF CIVILIZATION ISSN 2181-8258 2024-yil, 9-son (60) Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy jurnal, 10.69691 DOI prefiksiga ega, 2024. –Б.213-216.
10. Мухаббат Асророва, Казимова Гулнора Хакимовна. СОКРАТ И ПЛАТОН: ОТКРЫТИЕ МИКРОКОСМА ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ДУШИ. TAMADDUN NURI / THE LIGHT OF CIVILIZATION ISSN 2181-8258. 2024-yil, 5-son (56) Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy jurnal, 2024. –Б.337-447. 10.69691 DOI prefiksiga ega.
11. GS Yunusova, MU Asrarova BRINGING TO LIFE THE IDEAS OF IBN SINA. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(3), March, 2023. Page:59-67. (E)ISSN:2181-1784 www.oriens.uz
12. Юнусова Гуландом Самиевна, Асророва Мухаббат Усмонжоновна. Анализ идей Ибн Сины в творчестве ученого М.Н.Болтаева. "ILM SARCHASHMALARI" ilmiy-nazariy, metodik jurnal. Urganch - 2022/12. -Б.189-194
13. M.U.Asrorova The Human views of Abdurakhman Jami in the Interpretation of MN Boltayev. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture. Vol. 3 No. 3 (2022): CAJLPC. Page 53-56. <https://doi.org/10.47494/cajlp.v3i2.277>
14. Mukhabbat Usmandzhonovna Asrarova. THE SIGNIFICANCE OF M. N. BOLTAEV'S SCIENTIFIC RESEARCH ON THE POETIC, SPIRITUAL, AND MYSTICAL-PHILOSOPHICAL HERITAGE OF THE OUTSTANDING THINKER NURIDDIN ABDURAKHMAN JAMI. International Scientific Journal Theoretical & Applied Science p-ISSN: 2308-4944 (print) e-ISSN: 2409-0085 (online) 2021. Том 96. Номер 04.Страницы 461-465.Издатель Philadelphia, USA. <http://t-science.org/arxivDOI/2021/04-96.html>. SOI: 1.1/TAS DOI: 10.15863/TAS
15. Мухаббат Усмонжоновна Асророва. ФАЙЛАСУФ ОЛИМ М.Н. БОЛТАЕВНИНГ ЗАРДУШТИЙЛАР ТАЪЛИМОТИНИ ТАДКИКЛАШ НАТИЖАЛАРИ. Academic

- research in educational sciences. 2021. Том 2. Номер 1.Страницы 551-561 Издатель ООО «Academic Research».www.ares.uz
16. Yunusova Gulandom and Asrorova Muxabbat. Muhammad Boltaev is a human scientist. International Journal of Applied Research. 2020. Номер 6(5). Страницы 217-219. Издатель India. <http://www.allresearchjournal.com>
17. Асрарова Мухаббат Усманджоновна (Бухара, Узбекистан).ПРОЕКТНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА. MODERN SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL: International Scientific Journal (Issue 6, 2019) - London: Sp. z o. o. "iScience", 2019. Page 95-101. ISBN: 978-1-9997898-5-5
18. Асрарова Мухаббат Усманджоновна (Бухара, Узбекистан).РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ. MODERN SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL: International Scientific Journal (Issue 10, 2019) - London: Sp. z o. o. "iScience", 2019. – 292 -296 p. ISBN: 978-1-9997898-5-5
19. Асрарова Мухаббат Усманджоновна. ПРОЕКТНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НЕФИЛОЛОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ. MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS: an international science journal (20th January, 2019) - Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2019. Part 2 – 89 - 94 p. ISBN 978-83-949403-3-1.
20. Асрарова М.У., Осипович В.Л. ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В УЗБЕКСКОЙ АУДИТОРИИ.Сборник материалов Международной научно-практической конференции. Уфа, Аэтерна 2023 стр.57-60. ISBN 978-5-00177-817-2
21. Хожиева Сарвиноз, Асрарова Мухаббат Усманджоновна. АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ. НАУКА МОЛОДЫХ - 2023 : сборник статей II Международного научно-исследовательского конкурса (14 июня 2023г.). – Петрозаводск : МЦНП «НОВАЯ НАУКА», 2023. – 144-150 с. ISBN 978-5-00215-023-6
22. Асрарова М. У. Самостоятельное образование – как метод обучения русскому языку. Сборник статей VII Международной научно-практической конференции Минск, 19–20 октября 2023 г. 23-27 с. ISBN 978-31-0006-8
23. Asrarova M. Buxoro falsafa tarixi rivojida M.N.Boltayev maktabining o'rni. QarDY xabarlari ilmiy –nazariy, uslubiy jurnal.2024, 4(1).-Б. 60-64
24. Komilovna I.N. Ziyo Distributed From Tezguzar. JournalNX, 30-33.
25. Komilovna I.N. (2022). Ibrahim Muminov's Scientific and Philosophical Heritage and Subjective Approaches to His Scientific Activity Under the Rule of the Former Ideology. International Journal on Integrated Education, 5(6), 556-559.
26. Ibodova N.K. (2023). ALI QUSHCHI FAOLIYATINI TADQIQ ETISHDA IBROHIM MO'MINOVNING ROLI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(2), 824-829.
27. Komilovna I.N. (2024). Philosophical Lines to Academician Ibrahim Muminov's Activity. Journal of Sustainability in Integrated Policy and Practice, 2(1), 15-18.

28. Ibodova N.K. (2024). THE ROLE OF IBRAHIM MOMINOV IN STUDYING THE PERSONALITY OF AMIR TEMUR. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(4), 154-157.
29. Ibodova N. (2024). ACADEMIC IBRAHIM MOMINOV: MY FIRST TEACHER IS MY MOTHER. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 436-438.
30. Ibodova N., & Raupova, R. (2023). ÖZBEK EDEBİYATI DİLİNİN MODERNİTE DÖNEMİNDE GELİŞİMİNDE ÇOLPON'UN ROLÜ. Philological issues are in the eyes of young researchers, 1(1). 2023
31. Ibodova Nasiba Komilovna. (2024). ANALYSIS OF IBRAHIM MOMINOV'S CREATION OF ABU RAYHAN BERUNI. МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 2(4), 359–365. извлечено от <https://universalpublishings.com/index.php/mphttp/article/view/5153>
32. Ibodov G.K. (2023). KLASSIK VA MAXSUS - YORDAMCHI MASHQLARNING YUKLAMA ME'YORI. Educational Research in Universal Sciences, 2(15), 13–16. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4660>
33. Ibodov Ghalibjon Komilovich. Classic And Special -The Loading Standards of Assistant Exercises. Journal of Sustainability Integrated Policy and Practice. 2024. 19-21-p. <https://journals.proindex.uz/index.php/SIPP/article/view/485/419>
34. N.K.Ibodova. Classification of Lexical Units in the Language of Modern Poetry According to Form and Meaning Relationships. European Journal of Innovation in Nonformal Education. 2024. 163-166-p. <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4226/4140>
35. N.K.Ibodova. RELATIONSHIPS OF FORM AND MEANING IN JADID POETRY. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2024. 924-978-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14217148>
36. N.K.Ibodova. THE PERIOD OF GREEDISM: LANGUAGE AND POETRY. International scientific journal. «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» 2024. 651-655-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14543293>
37. N.K.Ibodova. LINGUISTIC AND CULTURAL FEATURES OF NEW POETRY. NEW RENAISSANCE international Scientific Journal. 2025. 905-908-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14738912>
38. N.K.Ibodova. LINGUISTICS - IN A LINGUISTOCULTURAL ASPECT. «MODERN SCIENCE AND RESEARCH». International scientific journal. 2025. 634-638-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14888209>
39. N.K.Ibodova. ANALYSIS OF LINGUOCULTURAL UNITS. «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» International scientific journal. 2025. 312-318-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15034562>
40. N.K.Ibodova. LINGUISTICS AND ITS STUDY. NEW RENAISSANCE international Scientific Journal. 2025. 996-1003-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15242278>
41. S.Sulaymanova, N.K.Ibodova. FORMATION OF MORAL RULES IN PRESCHOOL CHILDREN. «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» International scientific journal 4 (4), 2025. 1136-1140-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15245855>

42. M.Hoshimova, N.K. Ibodova. SPECIFIC ASPECTS OF THE DEVELOPMENT, BEHAVIOR, AND ACTIVITIES OF THREE-YEAR-OLD CHILDREN. «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» International scientific journal. VOLUME 4 / ISSUE 5 / UIF:8.2. 2025, 615-618-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15389272>
43. H.Bahronova, N.K. Ibodova. FORMING THE SPIRITUAL AND MORAL QUALITIES OF PRESCHOOL CHILDREN BASED ON VALUES. «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» International scientific journal. VOLUME 4 / ISSUE 5 / UIF:8.2. 2025, 380-382-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15368115>
44. N.K.Ibodova. METHODS AND TASKS OF LINGUISTOCULATORY STUDIES. «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» International scientific journal. VOLUME 4 / ISSUE 5 / UIF:8.2 / 2025, 1019-1023-p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15467571>